

ANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM FAKÜLTESİ

YABANCI DİLLER EĞİTİMİ BÖLÜMÜ

ALMAN DİLİ EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

(Uluslararası)

IV. DİL, YAZIN VE DEYİŞBİLİM SEMPOZYUMU

BİLDİRİLERİ

ANAKKALE 17-19 HAZİRAN 2005

Yayına Hazırlayanlar

**Prof. Dr. Ali Osman Öztürk
Yrd. Doç. Dr. Nevide Akpınar-Dellal
Arş. Gör. Umut Balcı**

"DİLDE BOZULMA" TEORİSİ VE ALMANCADA VE TÜRKÇEDE BOZULMA VE KİRLLENME İDDİALARI

Prof. Dr. Vural ÜLKÜ³¹

ZUSAMMENFASSUNG

Die "Sprachverfall"-Theorie und der angebliche Verfall der türkischen und deutschen Sprache

Die Veränderungen in den Sprachen werden oft nicht gerne gesehen und noch weniger positiv beurteilt. In der Sprachwissenschaft ist seit Anfang des 18. Jh. eine von Jacob Grimm verkündete und von den anderen Vertretern der historisch-vergleichenden Sprachwissenschaft unterstützte Sprachverfalltheorie sehr wirksam gewesen, und der Sprachwandel ist nur aus diesem Blickwinkel beobachtet worden.

In dieser Arbeit wird zuerst über die Entstehung und Entwicklung dieser Theorie, dann über die Erkenntnisse der modernen, strukturalen Sprachwissenschaft bzw. der Soziolinguistik in diesem Bereich berichtet, und betont, dass eine neue Denkweise erforderlich ist.

Diejenigen, die unaufhörlich von dem Verfall, von der Verschmutzung u.a. der Sprache reden, meinen eigentlich zwei unterschiedliche Phänomene, erstens die Nichtbeachtung der Regeln in der Sprachgemeinschaft (Fehler der Sprecher in der Aussprache, in der Rechtschreibung, in den verschiedenen Bereichen der Grammatik), - und vergessen dabei, dass die sogenannte Hoch- bzw. Standardsprache nur eine Idealform darstellt.

Der Kampf gegen die Fremdwörter und die Ablehnung der zahlreichen Entlehnungen aus anderen Sprachen, besonders aus dem Englischen, ist ein populäres Thema, das bei vielen gerne mit dem Begriff "Sprachverfall" verbunden wird. Hier wird aber in der Regel nicht mit sprachwissenschaftlichen, bes. soziolinguistischen Methoden und Argumenten gearbeitet, sondern mit nationalistischen und rassistischen Parolen und Slogans.

In diesem Referat werden alle Interessenten aufgerufen, diese Themen neu und kritisch zu überdenken, und im Gegensatz zu den Pessimisten, auf die bewunderswerte Entwicklung und Bereicherung im Türkischen und Deutschen zu achten.

Diller insanların, başka bir deyişle toplumların ürünü olduğu, toplumlar da sürekli değiştiği için, dünyadaki bütün diller de sürekli değişim içindedir. Dillerdeki değişimler, bütün değişiklikler gibi insanlar tarafından genellikle hoş

³¹ Mersin Üniversitesi, Çeviri Bölümü.

karşılanmaz, hemen ve esas olarak “bozulma” olarak nitelenir. Dili oluşturan iki ana parçadan kelime hazinesinde (söz varlığında) değişiklikler daha hızlı ve bir bakıma kolayca gözlemlenebilir biçimde gerçekleşirken, gramer alanında daha yavaş ve ancak büyük zaman dilimleri içinde tespit edilebilir. Ancak ne olursa olsun, değişimler olur; hiçbir dil, oluşmaya başladığı zamanki yapısını aynen sürdüremez.

İnsanlar, genellikle kendi hayatlarında da, her şeyin eskiden, kendi çocukluk ve gençlik çağlarında çok daha iyi ve güzel olduğu, zamanla her şeyin “bozulduğu” inancındadır ve bu, insanların çok “insani” bir yönüdür. Aynı duygusal yaklaşım, toplumdaki hemen her konuda olduğu gibi, dil konusunda da geçerlidir. Yapılan araştırmalar, bütün ülkelerde insanların büyük çoğunluğunun dildeki değişimleri esasta olumsuz olarak değerlendirme eğiliminde olduğunu, söz konusu ülke dilinin “bozulduğu” ve bu “bozulma”nın sürekli olduğu inancında bulunduğunu ortaya koymaktadır. Alman Dili Enstitüsü’nün (Institut für Deutsche Sprache, Mannheim) 1990’ların sonunda yaptırdığı bir araştırmada, her yaştan, cinsten ve meslekten binlerce kişiye Almanca’nın durumu konusunda görüşleri ve değerlendirmeleri sorulmuştu. Ankete cevap verenlerin ortalama dörtte üçü, günümüz Almancasının “eskiye göre” bozulduğundan ve kötüleştiğinden emin olduklarını söylemişlerdir. Dilin durumunu eleştirmek amacıyla kullanılan “*Sprachverfall*, -*sumpf*, -*verschleiß*, -*unartan*, *Schulderei*, *Sprachverluderung*, -*verunreinigung*, -*wucherung*, -*unkraut*, -*verrottung*, -*verrohung*, -*spülicht*, -*sudelei*, -*schändung*, -*verwahrlosung*, -*verlotterung*, -*verwirrungen*, -*verderbnis*, -*verhunzung*, -*verwilderung*, -*verödung*, -*wüsten voller Wortungeziefer*, *Satzruinen und Sprachtrümmer*, *verseucht von der grammatikalischen Pest und durchzogen von einem ‘trüben Strom aus Schlamperei und Halbbildung’* (Fr. Sieburg, zit. nach Sauer/ Glück, *Gegenwartsdeutsch* 20) (“bozulma”, “kötüleşme”, “çirkinleşme”, “yozlaşma”, “hastalanma”, “katledilme”, hatta “maymun dili hâline gelme” vb.) pek çok ifade, alt alta dizildiğinde birkaç sayfayı doldurmaktadır.

“Dilde bozulma” kavramının birkaç kaynağı vardır. Bir kere Rönesans ve hümanizm akımları, “eskiden”, Antik Çağda, Eski Yunan ve Roma kültürleri dönemlerinde “her şeyin” çok iyi olduğu, zamanla “her şeyin” bozulduğu inancını insanların beynine işlemiştii ve bu konuda Katolik Kilisesi ile de esasta fazla ters düşmüyordu; Kilise sadece başlangıç olarak Antik Çağ yerine cenneti alıyordu, o kadar. 18. yüzyıl sonlarında Fransız, İngiliz ve Alman Aydınlanmacılar, daha sonra da klâsisizm yanlıları, “gelişme” ve “ilerleme” kavramlarını felsefelerinin ve toplumla ilgili her konudaki görüşlerinin temel taşı yaptılar, fakat etkileri sınırlı kaldı.

Buna karşılık “bozulma” kavramı, 19. yüzyıl başlarında Almanya’da hem bir kültür – fikir akımının (romantizmin), hem de “tarihsel – karşılaştırmalı dil bilimi”nin bel kemiğini oluşturdu.

Aslında Alman milliyetçiliği ile başlangıçtan itibaren tam bir karşılıklı ilişki ve etkileşim içinde bulunan romantizm, Alman dil biliminin de temelini oluşturmuş, romantizm temsilcilerinin büyük bir heyecanla sahiplendiği “bozulma” kavramı, Alman dil ve halk bilim dallarının kurucusu Jacob Grimm ve

arkadaşlarınca dil bilimi alanına taşınmıştır. Jacob Grimm'e göre, bin yıllık Alman dil tarihi, sadece bir "bozulma"nın tarihidir, bin yıl önceki Almanca kusursuz bir dildir, ancak zaman içinde bozulmuştur (dönemin ünlü düşünürü Fichte'ye göre "dejenere olmuştur") ve Grimm, 9. yüzyılda yazılmış, ancak son sayfası kayıp olan "Hildebrandslied" in (Hildebrand Destanı'nın) o bir sayfasına karşılık tüm Alman edebiyatını feda etmeye hazır!dır!

Yüz elli yıldan fazla bir süre etkili olan romantizm kökenli tarihsel – karşılaştırmalı dil bilimi, doğaldır ki, bütün ülkelerde olduğu gibi, ülkemizdeki dilcileri de yoğun biçimde etkilemiştir. Dil biliminde bu yöntem, 20. yüzyılın ikinci yarısına kadar tek bilimsel yöntem olarak kabul edilmiş, Ferdinand de Saussure'ün 1916'da öne sürdüğü yeni görüş biçiminin, 1. Dünya Savaşı yüzünden ve sonrasındaki çalkantılar nedeniyle uzun süre farkına varılamamıştı. 1960'lı yıllardan itibaren ise, onun görüşlerinden hareket eden yapısal dil biliminin ve dil – toplum ilişkileri araştırmalarının önem kazanması, dil biliminin birçok konusu gibi "dilde bozulma" konusunun da yeniden ve yeni bir yaklaşımla ele alınmasına yol açmıştır.

Dil biliminde ve dil biliminin komşu alanlarında yapılan araştırmalar, kamuoyundaki "bozulma" ile ilgili yaygın görüşü desteklememekte, Almancada (veya başka dillerde) bir "bozulma"dan söz etmenin yanlış, en azından çok abartmalı bir yargı olduğunu, tam tersine, bütün dillerde tarihte eşi görülmemiş boyutta bir gelişmeden ve zenginleşmeden söz etmek gerektiğini ortaya koymaktadır; bu sonuç, elbette ki Türkçe için de geçerlidir.

Bu konuda kelime hazinesi ile ilgili bir örnek vermek gerekirse, Almanca kelimelerin sayısı, 8. yüzyıldaki yazılı ilk belgelerde 3700'den ibaret iken, iki yüzyıl sonra 7800'e, Orta Yüksek Almanca döneminde (11.-14.yüzyıllarda) 37550'ye çıkmış, 1691'de Kaspar Stieler'in hazırladığı ilk büyük sözlükte 68000 kelime yer almıştır (Sonderegger 1979: 236); günümüzün en büyük Almanca sözlüğü 12 ciltlik Duden'de (Das große Wörterbuch der deutschen Sprache) ise, beş yüz bin madde başı "kelimenin" bulunduğu görülmektedir. Bu düzenli ve hızlanan artışın yanında dikkat çekici bir başka husus, sadece son yüzyılda Alman kelime hazinesinin yüzde elli oranında yenileyip büyümesidir. Bu gelişmede en önemli rolü, insanların, en başta çocukların bilgi ufuklarının ve kaynaklarının inanılmaz boyutlarda genişlemesinin, iletişimin yeni teknolojiler sayesinde giderek artan bir hıza ulaşmasının ve pek çok yeni bilim dalının ortaya çıkıp gelişmesinin oynadığı, yoruma gerek bırakmayacak kadar açıktır.

Kelime hazinesi dışında başka alanlarda yapılan incelemeler de benzer sonuçlara götürmektedir. Alman lise öğrencilerinin 1900 – 2000 yılları arasında yazdığı kompozisyonların yirmişer yıllık dilimler hâlinde incelenmesi, günümüz öğrencilerinin, kelime hazinesi yanında ifade gücü ve genel kültür gibi alanlarda, önceki dönemlerden akranlarına kat kat üstün olduğunu kanıtlamıştır. Bizce bu sonuçlar, ülkemiz ve öğrencilerimiz için de aynen geçerlidir.

Ancak insanların bir kısmı, hâlâ duygusal nedenlerle dilin "bozulduğunu" söylemekten kaçınmamaktadır. Ülkemizde de sürekli olarak Türkçenin "bozulduğunu", "mahvolduğunu", (bir moda deyiş olarak) "kirlendiğini" söyleyip duranlar vardır. Bu ifadelerin bir kısmını, dile özen gösterme titizliği,

televizyonda ve yazılı basında yapılan veya şahısların dil kullanımında karşılaşılan yanlışlar karşısında duyulan - aslında iyi niyetli - kızgınlığın ve tepkinin dile getirilişi olarak yorumlamak mümkündür. Ancak dilimize karşı, sürekli olarak "bozuldu", "kirlendi" vb. nitelemelerin yararı üzerinde tartışmakta yarar vardır. Nasıl ki bir anne, çok sevdiği çocuğuna sürekli olarak "Sen pissin!", "Pis kızım!" vs. diyerek bir yere varamazsa, gerçekte asla böyle konuşmazsa, bu konudaki tepkilerde de ölçülü olmanın yararının çok daha fazla olduğu kesindir.

Başka ülkelerde olduğu gibi, ülkemizde de "bozulma" kavramını ele alanların üzerinde durduğu iki ana konudan birisi, kurallarda (söyleyiş = telâffuz, yazım = imlâ ve gramer kurallarında) yapılan yanlışlar, öbürü ise, başka dillerden (tehlike olarak görülen) alıntılardır. Bu sorunlarla, esas olarak normatif (kuralcı), bütüncül bir yaklaşımla ve tarihsel dil bilimi yöntemleri ve verileriyle meşgul olunmaktadır.

Dilde kuralların, normların, standartların gereğini tartışmak anlamsızdır. Ancak kuralları mutlaklaştırmak veya neredeyse kutsallaştırmak da aynı derecede yanlıştır. Dildeki sürekli değişimler nedeniyle, "doğru" ve "yanlış" biçimindeki değerlendirmeler zaman içinde değişebilir. Almanya'da Gustav Wustmann'ın 1891'de yayımlanan ve o zamanki dil yanlışlarını ele alarak "dil aptallıklarından" ("Sprachdummheiten") bahseden bu başlıklı eserinin günümüzde incelenmesi, o "aptallıklar"ın büyük bölümünün günümüzde doğru olarak, en azından "olabilir" biçiminde kabul edildiğini ve kurallaştığını, "doğru" biçiminde değerlendirilen birçok yapının ise ya sadece kitaplarda kaldığını ve halk arasında kullanılmadığını, ya da artık yanlış olarak görüldüğünü göstermektedir. "Bugünün yanlış, yarının doğrusu olabilir." deyişi, bu olgunun en özül bir ifadesidir.

Normatif yaklaşım biçiminin bir sakıncası da, kendilerinde kural, norm, standart koyma yetkisi ve gücü görenlerin en azından bazılarında gözlemlenen, sadece kendi dediklerinin doğru olduğu ve olabileceği inancından kaynaklanan, eleştiriye hoşgörsüz, hatta tepkili ve bunun yanında buyurgan tutumdur. Bu konuda da bir örnek vermek yararlı olacaktır: Son zamanlarda yayımlanan bütün Almanca sözlüklerde, sayısız maddede, morfoloji ile hususlardan (ilgili kelimenin tanımlığından ["der", "die" veya "das"]) çekim ve çoğul biçimlerine, bölgesel ve sosyolojik kullanım farklarına kadar birçok hususta, farklı biçimlerin varlığı betimleyici (deskriptif) bir yaklaşımla kabul edilerek ve bir değerlendirme yapılmadan gösterilmektedir. Çok uzun tartışmalardan sonra 1998'de yürürlüğe giren yeni Alman yazım sisteminde, pek çok kelimede iki, hatta üç farklı yazım biçimi yan yana verilmekte; hepsinin kabul edilebilir olduğu, zaman içinde hangi biçimin daha yaygınlaştığının araştırılacağı belirtilmektedir. Bilimsel dergilerde yazarlar, yazılarının tüm sorumluluğunu üstlenerek, yazım kuralları konusunda bile son derece serbest davranabilmektedir.

Bizdeki dil tartışmalarında ise, bazı kişilerin yazdıkları okununca veya söyledikleri dinlenince, insanın gözünün önüne eli değnekli çok eski tip bir öğreten gelmektedir.

“Bütüncül” yaklaşım da 19. yüzyıl dil biliminin etkisi anlamı taşımaktadır. Buna göre bir dil, masif ve değişmez bir yapı, âdeta bir kristal küre veya gözle görülmeyen ama saydam bir kütledir. Dil, kuralları ve kelime hazinesi ile başlangıçtan itibaren vardır, hazırır; gerekli olan, bunları iyi biçimde öğrenmektir. Ayrıca dil, başlı başına bir varlık, canlı bir organizmadır. Genel dil biliminin kurucusu Wilhelm von Humboldt’un bu bağlamdaki görüşlerini kendi yorumuyla işleyerek 20. yüzyıl ortalarında sürdüren Leo Weisgerber’e göre, dil tek başına topluma ve tarihe yön veren bir güçtür. Toplumu ve insanları dikkate almayan bu (felsefî anlamda) idealist görüş, sadece tarihsel – karşılaştırmalı dil yönteminde etkili olmakla kalmamış, birçok ülkede dil tartışmalarında büyük bir rahatlıkla kullanılır olmuştur. Bu nedenle, dil biliminin genel geçerli bir tanımlaması olmayan, fakat zorunluluk nedeniyle öyle kullanılan (dil, kelime, cümle ... gibi) birçok temel kavramında olduğu gibi, bu konuda da, üzerinde hiç durmadan rahatça “dil şunu yaptı”, “A dili B dilini etkiledi”, “x dili başka dillerden çok kelime almış” gibi ifadeler kullanırız.

Gerçekte ise durumun başka türlü düşünülmesi gerekmektedir. 20. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkıp dil, toplum ve kültür arasındaki ilişkileri konu edinen dil bilimi dalı sosyolinguistik / dil sosyolojisi ile, yine son yıllarda büyük gelişme gösteren “çok dillilik araştırmaları”, konuya başka türlü bir yaklaşım gerektiğini, dili “kristal bir küre”ye benzetmenin doğru olmadığını, bir “sistem” olarak tanımlanan dilin çok sayıda “alt sistem”den oluşan bir yapı olduğunu ortaya koymuştur. Tarihsel yöntemin aksine, günümüzün dilini esas alan ve araştırmalarını ona yönelten yapısal dil bilimi ile, toplum - dil ilişkileri araştırmaları ve sözlük bilimi (leksikoloji) bulgularına göre, bütün dillerin içinde çok sayıda ve farklı özellikte grup dili vardır ve (bu araştırmaların öncülerinden Wandruszka’nın deyişiyle) herkes kendi ana dilinde, hem de tam bir bilinçle, onlarca dil kullanır. İşlevleri farklı olan bu “diller”in ayrı gramerleri yoktur, onlar için esas olan kelime hazinesindeki farklılıklardır. Bu yüzden, tıp, psikoloji, basketbol vb. dilindeki durumdan hareketle genel dil konusunda bir yargıda bulunmak çok yanıltıcı olabilir.

İşte bu nedenle de, bütüncül, toptan bir ifadeyle, “Türkçe’de bozulma” gibi bir söz, son derecede tartışılacak bir yargı olmaktadır. Burada asıl sorulması gereken şeyler, “kime ve neye göre” bozulmadan bahsedildiğidir.

“Bozulma”dan bahsedenlerin en büyük kısmı, asıl olarak başka dillerden alıntıları kasteder. “Yabancı” kelimeler, insanların dilde oldukça kolay fark ettiği ve eleştirmeye eğilimli olduğu birimlerdir. Aslında bir dilin başka dillerden kelime alması, bütün ülkelerde tarihin her döneminde gözlemlenen bir olgudur; içinde başka dillerden kelime bulunmayan bir dil olamaz ve düşünülemez. Ancak burada da konunun sosyolojik yön dikkate alınmadan incelenmesi bazı yanlışlara yol açabilir. Gerçekte burada söz konusu olması gereken soru, “kime göre yabancı?” sorusudur. Çünkü eğitimsiz bir kişiye göre – ister yabancı, ister yerli kökenli olsun - “yabancı” olan herhangi bir kavram, bir terim, o alanda çalışan kişi için – ister yabancı, ister yerli kökenli olsun – kesinlikle yabancı değildir. Bu konunun tarihine kısaca bir göz atmak, bazı açıklamaları kolaylaştıracaktır.

"Çağdaş Türkçenin Etimolojik Sözlüğü" ve "Elif'in Öküzü ya da Sürprizler Kitabı" başlıklı araştırmaların yazarı Sevan Nişanyan, "genel kullanım"daki 11 700 kadar kelmeden 1200 kadarının Orta Asya kökenli olduğunu, 3300 kadarının Arapçadan, 3200 kadarının Fransızca ve Lâtineden, 1000 kadarının Farsçadan, 500 kadarının İngilizceden, 400 kadarının İtalyancadan, 300 kadarının Yunancadan, 250 kadarının başka dillerden alındığını, eski Türkçe köklerden 300 kadar yeni türetilmiş ve Dil Devriminden sonra yaratılmış 600 kadar "öz Türkçe" kelime ile, 250 kadar onomatope ve 250 kadar da kökeni bilinmeyen kelimenin tabloyu tamamladığını belirtiyor.

Almanca'da da benzer bir durum vardır. Almanca kelime hazinesinde yabancı kelime oranı genelde (500 000 kelime içinde) yüzde yirmi, iletişimi gerçekleştiren 20-30 bin kelime içinde ise yüzde 34-35 olarak verilmektedir. (Kempcke, Das große Wörterbuch - DaF)

Bu rakamlara bakarak hemen paniğe kapılmak ve "bozulma"dan bahsetmek yerine, "yabancı" kökenli kelimeleri artık çağdaş dil bilimin bulgularına dayalı bir bakış açısıyla ele almakta büyük yarar vardır. Alman dil bilimci von Polenz'in deyişiyle, "kelimelere pasaport sorulması", bu alanda ırkçı ve nasyonalist yaklaşım dönemi geride kalmış, kelimelerin toplumdaki kullanımı, asıl değerlendirme ölçütü olmuştur. Bir dilin kelime hazinesinin sadece o dilin öz kaynaklarından oluşturulan kelimelerden oluşabileceği kesinlikle gerçekçi bir düşünce değildir. Bütün dillerde kelime hazinesi, esas olarak kelime yapımı (eklerle türetme, birleştirme), kelimelere yeni anlamlar yükleme ve alıntılar (başka dillerden kelime alma) yollarıyla gelişir. "Küreselleşme" kavramından bu kadar rahatlıkla söz edildiği günümüzde, iletişimin ve ulaşımın tarihte eşi görülmemiş biçimde ve boyutta gelişmesi ile, insanlar arasında gelişen ve yoğunlaşan ilişkiler ve teknolojik devrim, kelime alış verişini de yine tarihte eşi görülmemiş biçimde hızlandırmıştır. Ancak bu alış veriş olayında "eşitlik" ten söz etmek hayalcilik olur; elbette ki bazı ülkelerin insanları, bazı dillerden daha çok kelime almakta, bazılarında ise hiçbir kelime alınmamaktadır. Kelime transferinde belirleyici öge, bir dilin konuşulduğu ülkenin bilim, kültür, ekonomi, siyaset ve askerlik alanlarındaki gücüdür. Günümüzde kimsenin Svahili dilinden, Arapçadan, Moğolcadan vb. bir dilden kelime alması kolay kolay düşünülemez. Buna karşılık, yüksek teknoloji ürünleri alan bir ülkede insanların, o ürünleri satan ülkenin diline karşı tutumu çok farklı olur. ("Nesneyle adı birlikte gelir" kuralı!).

Bugün hemen hemen istisnasız bütün ülkelerde, İngilizce'nin etkisinden söz edilmektedir. Almanca bağlamında yapılan araştırmalarda, çok gelişmiş bir kültür ve bilim dili olan bu dilde, 5 bin kadarı çok aktif ve günlük kelime hazinesinde yer alan 40 binden fazla İngilizce kelimenin varlığı belirlenmiş ve sözlüklere kaydedilmiştir. Benzer durumlar, rakamlarda farklılıklar olsa da, bütün Avrupa dilleri için geçerlidir. Aslında üç ana parçası Lâtince, Germence ve Fransızca olan, bunun yanında kelime hazinesinde yüze yakın dilden kelimenin yer aldığı, bütün bu parçaların (yakın sayılabilecek bir geçmişte) ustaca darbelerle budanıp basitleştirilerek oldukça pratik bir düzene sokulduğu tam bir "karma dil" olan İngilizce, asla dünyanın en güzel ve en kusursuz dili

olduğu için değil, Amerika Birleşik Devletleri'nin dili olduğu için yaygındır ve etkilidir. İngilizce'nin günümüzdeki durumu, İlk Çağda Yunanca'nın, Orta Çağda Lâtince'nin, 18.-19. yüzyıllarda Fransızca'nın durumları ile benzerlik gösterir: O diller o çağlarda (çok güzel ve kusursuz diller oldukları için değil,) hangi nedenlerle geniş bölgelerde yaygın iletişim aracı olmuşlarsa, İngilizce de günümüzde aynı nedenlerle aynı rolü oynamaktadır; sadece boyutlar değişmiştir, o kadar. İngilizce bir kelimeyi kendi iradesi, isteği ve kararı ile alıp kullanmaya başlayan bir kişi, toplumda uygun bir ortam söz konusu olmasa, yapayalnız kalırdı. Ancak büyük çoğunluğu çok kısa, hatta tek heceli olan İngilizce kelimeler, kelime hazinelerindeki boşluklara kolayca yerleşmekte, küçük anlam farklarını (nüansları) vermekte de yarar sağlamaktadır.

Öte yandan son araştırmalar, İngilizcenin "sözde" istilâsı konusundaki korkunun ne kadar abartılı olduğunu gözler önüne sermektedir. Örneğin bu konuyu ayrıntılı olarak ele alan yazısında Zifonun, Almancanın büyük kelime hazinesi ile karşılaştırıldığında İngilizceden alıntılarının ne kadar küçük bir grup oluşturduğuna dikkat çekiyor (Zifonun 2002). Üstelik bu alıntılar dilin çok belirli alanlarında, özellikle reklâmcılık, bilişim / bilgisayar, hava ulaşımı gibi sayılı alanlarda yoğunlaşmaktadır. Fakat bunlara bakıp Almancanın bozulduğundan, hele hele yok olduğundan söz etmek ciddiyetle bağdaştırılmaz.

Yabancı dillerden bütün alıntıları dilden uzaklaştırmaya kalkışmak, yaratıcı gücü ekonomik olmayan biçimde kullanmak anlamını taşır. Dilden kelime atmaya kalkışmak, zaten yaptım demekle kolay kolay gerçekleşmeyecek bir iştir. Böyle bir durumda, ya "atılacak" kelimenin yeri boş kalacaktır, ki toplumda böyle bir şey olamaz, ya da ona bir karşılık bulunacaktır. Bulunan karşılığın doğru ve güzel olması, onun tutunması için bir garanti olmadığı gibi, yanlış ve çirkin olması da tutunmaması için bir neden olmaz. Uzun zahmetler sonucu bulunduğu ifade edilen, *atom* karşılığı *çitin*, *oksijen* karşılığı *ekşiten*, *disk* karşılığı *teker...*vb. birçok kelimenin tutunmamasında doğru olup olmadıkları rol oynamamıştır. Toplumun, kökeni ne olursa olsun bir kelimeyi neden tuttuğu, neden tutmadığı konusunda bir dil bilimi yasasına henüz ulaşamamıştır.

Alıntılar konusunda yasaklayıcı bir tutum, dil bilimini devreden çıkarmak anlamını taşır.

Aktif kelime hazinesi en zengin şair ve yazarların başında gelen Goethe, günümüz dil biliminin bulgularını daha 19. yüzyıl başlarında şöyle dile getirmektedir: "*Die Gewalt einer Sprache ist nicht, dass sie das Fremde abweist, sondern dass sie es verschlingt.*" - Bir dilin gücü, yabancı olanı reddetmesinde değil, özümsemesinde görülür." Yabancı kelimelere karşılıklar konusunda ise 1813'te şunları yazar:

"...yabancı kelimeler konusunda ne çok hırçınımdır ne de umursamaz ve kayıtsız.

Ancak şunu samimiyetle söyleyebilirim ki,(...) hayatta ve çevremdekilerle ilişkilerimde

çoğu kere, dil özleştirme işine kendilerini öylesine aşırı heyecanlı biçimde

kaptıranların aslında ruhsuz insanlar olduğunu gördüm. Çünkü, bunlar bir kelimenin

değerini takdir etmekten çok uzak olduklarından, onun yerine hemen ve kolayca, kendilerince aynı anlama gelen bir karşılık buluverirler. (...). (Riemer'e Mektup, 30.06.1813; Goethe – Gedenkausgabe, Bd.19, s. 704-705)

Bir başka yazısında, “başka bir dilin çok daha güçlü ve çok daha ince bir ifade sağlayan bir kelimesini kullanmaya karşı çıkan olumsuz özleştirmeciliği lânetlediğini” söyler ve konuyu şöyle sürdürür:

“Ana dili aynı zamanda hem özleştirmek hem zenginleştirmek – bu, ancak büyük insanların işidir. Zenginleştirmeden özleştirme, çoğu kere ruhsuzluk olarak kendini gösterir; çünkü, bir kelimenin içeriğini bırakıp sadece dış yapısına bakmaktan daha

kolay bir şey yoktur. Ruh ve bilgi sahibi insan, ne gibi unsurlardan oluştuğu ile fazla

ilgilanmeden, kelime malzemesini yoğurur ve biçimlendirir. Ruhsuz insanın söyleyeceği fazla bir şey olmadığından, kolayca arı dille konuşup yazabilir. Önemli bir

kelimenin sözde karşılığı olarak ne kadar cılız ve kavruk bir kelime ileri sürdüğünü,

- o önemli kelime kendisi için asla canlı olmadığı, onu kullanırken hiçbir şey düşünmediği için, - nasıl hissedebilir ki?

Özleştirme ve zenginleştirmenin çok çeşitli yolları vardır; dilin canlı bir biçimde büyüüp

gelişmesi isteniyorsa, bunların aslında iç içe girmesi gerekir. (...). (Maximen und Reflexionen, Goethes Werke – Hamburger Ausgabe, Bd.12, s. 509)

İşte can alıcı nokta, anahtar kavram “zenginleştirmek” tir. “Kelime hazinesi” dediğimiz zaman da, “hazine” ile bir zenginlikten söz ediyoruz. Bu nedenle, alıntıların dili sadece “bozduğunu” nu, “kirlettiği” ni söylemek, dilin yüceliğini, gücünü, büyüklüğünü gözden uzak tutmak anlamını da taşır. Goethe, kendi çağında dilin “kirlenmesinden” söz edenlerden çok rahatsız olur, dilin bir çamaşır parçası olmadığını belirtir ve “kirlenme”den söz edenlerin öncüsü, sözlük yazarı Joachim Heinrich Campe’ yi “Alman dilini sodalı su ve kumla temizlemeye kalkan korkunç çamaşırcı kadın” sözleriyle alaylı eleştirinin hedefi yapar.

Evet, gerçekten de “kirlenme” den söz edildiğinde, dilin bir çamaşıra benzetilip benzetilmediğini düşünmekte yarar vardır.

Türkçemiz bugün gücünü kanıtlamış bir dildir; ama bu, yüzde yüz saf bir dil olduğundan değil, ülkede genel kültür düzeyinin yükselmesi ve bunun da dile yansması sonucunda gerçekleşmiştir ve gerçekleşmektedir. (Bu arada: “Türkçe ile bilim yapılamaz.” sözü, amacını aşmış ve asla kabul edilemeyecek bir sözdür.) Elbette Türkçenin kelime hazinesinde de yabancı kökenli kelimeler

vardır ve her zaman da olacaktır; ama sırf bu nedenle Türkçenin varlığını tartışma konusu yapmaya kalkışmak, ciddiyle bağdaşmaz. Tersine, Türkçe, genel eğilimin dışında, kenarda köşede kalmadığını göstermiştir. Bugün bütün kültür dilleri, “son dört-beş yüz yıllık bir ortak gelişim sonucu ve dil kültürü açısından büyük kazançla, birer karma dil hâlini almıştır.” (Polenz 1991: 14). İngilizce, özellikle Amerikan İngilizcesi, karma dil olma bakımından uç noktadadır; ama kimse bu nedenle İngilizce’yi hor görmemekte, bu dilin dünyadaki konumu bu yönden hiç de olumsuz etkilenmemektedir. Öte yandan, bütün Avrupa ülkelerinde insanlar, dillerine “bütün yönleriyle” sahip çıkmakta, ayırıcı değil, bütünleyici bir yaklaşım sergilemektedir.

Dilin zenginleştirilmesi ile ilgili önemli bir husus da, bilgi ve uzmanlık alanları dilleridir.

Wandruszka, toplumdaki alt sistemler konusundaki görüşleri derleyerek, “Technolekt” kavramını kullanmakta, bir ülkedeki ölçünlü (standart) dil, gündelik dil, bölgesel diller (lehçeler – ağızlar) dışında, “şiir – edebiyat, felsefe, din, siyaset, hukuk, tıp, doğa bilimleri, teknik, ekonomi, spor, moda” dillerini bu kavramla ifade etmekte, bunlara bir de “sosyolektler” i (sosyal grupların kendilerini toplumdan bilinçli olarak ayırma dillerini) ve argoyu (slang) eklemektedir.

Bu dillerin her birinin genel dil hazinesine ayrı bir katkısı vardır ve bu alanların kelime hazinelerinin derlenip belgelenmesi, önemli bir görev oluşturur. Teknolektlerin terimlerinin herkes tarafından anlaşılması ve kullanılması mümkün de değildir, gerekli de değildir. Burada da konuya tersten yaklaşmanın, dil sosyolojisini, dil kullanımı dikkate almadan, sadece heyecanlı bir özleştirme çabası ile *hidrojen* yerine *su eden*, *amortisör* yerine *sönümleç* ...vb. karşılıkların veya *yaderklik*, *arsıulusal*, *tekerçalar*...vb. kelimeler önermenin, zenginleştirme çabalarına katkısı üzerinde tartışmak gerekmektedir.

Öte yandan, bir teknolektin gelişmesinin, esas olarak o alanda çalışanlara bağlı olduğu da dikkatten uzak tutulmamalıdır. Bir ülkede filozof yoksa, felsefe dili de gelişemez. 623 yıl yaşayan Osmanlı İmparatorluğu’nda filozof olmadığı için, felsefe dili ancak Cumhuriyet’in sağladığı ortamda oluşmaya başlamış ve aradan geçen yıllarda büyük bir atılım gerçekleştirmiştir. Almanya’da da başlangıçta felsefe dili yoktu; ancak 15. yüzyıldan itibaren filozofların eser vermesiyle gelişmeye başlamıştır. Fransız İhtilâli sırasında, sonrasında ve 19. yüzyılda Almanya’da üç yüze yakın felsefe dergisi çıkıyordu ve onları besleyecek yeterli sayıda filozof mevcuttu. Bu nedenle Almanca felsefe dili gelişti, masa başında konuya yabancı kişilerce felsefe dili oluşturularak değil. Ve Almancadan “Sprache der Denker und Dichter” (düşünürlerin ve şairlerin dili) dili diye söz edildi.

Sonuç olarak, Türkçemizi, coğrafi ve sosyal birimleri, eski – yeni, yerli – yabancı kökenli kelimeleri ile bir bütün olarak, gittikçe büyüyen, gelişen, zenginleşen, güçlü bir dil olarak görmeliyiz.

Dilimizin tarihteki en büyük gelişme ivmesini sağlayan ise, Türklerin ümmetlikten çıkıp uluslaşmasını sağlayan, Kemal Atatürk önderliğindeki laik,

demokratik Türkiye Cumhuriyetidir. Bu gelişimin daha da hızlanması, Türkçenin bir bilim ve kültür dili olarak daha da gelişip zenginleşmesi, bilim ve kültür alanlarında yaratıcıların sayısında artışa paralel olarak gerçekleşecektir.

KAYNAKÇA

- Aksan, Doğan (2000): *Türkiye Türkçesinin Dünü, Bugünü, Yarını*, Ankara.
- Braun, Peter (1978): *Internationalismen. Gleiche Wortschätze in europäischen Sprachen*, Muttersprache 88, 368-375.
- Braun, Peter / Schaefer, B. / Volmert, J. (Hrsg.) (1990): *Internationalismen. Studien zur interlingualen Lexikologie und Lexikographie*, Tübingen
- İmer, Kâmile (1976): *Dilde Değişme ve Gelişme Açısından Türk Dil Devrimi*, Ankara.
- Kirkness, Alan (1983): *Fremdwort und Fremdwortpurismus*, Sprache und Literatur in Wissenschaft und Unterricht 52, 14-29.
- Levend, Ağâh Sırrı (1972): *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*, 3.Baskı, Ankara.
- Löffler, Heinrich (1994): *Germanistische Soziolinguistik*, 2.Aufl. Berlin.
- Meyer, Gustav (1893): *Türkische Studien – I. Die griechischen und romanischen Bestandtheile im Wortschatze des Osmanisch-Türkischen*, Sitzungsberichte der Philosophisch-Historischen Classe der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften. Bd.128, 1-96, Wien.
- Polenz, Peter von (1967): *Fremdwort und Lehnwort sprachwissenschaftliche betrachtet*, Muttersprache 67, 65-80.
- Polenz, Peter von (1991): *Deutsche Sprachgeschichte I*, Berlin.
- Steger, Hugo (1982): *Anwendungsbereiche der Soziolinguistik*, Darmstadt.
- Steger, Hugo (1988): *Erscheinungsformen der dt. Sprache. Alltagssprache, Fachsprache, Standardsprache, Dialekt*. Deutsche Sprache 16, 289-319.
- Steuerwald, Karl (1963): *Untersuchungen zur türkischen Sprache der Gegenwart, Teil I: Die türkische Sprachpolitik seit 1928*, Berlin.
- Stickel, Gerhard (1984): *Meinungen zu Fremdwörtern am Beispiel der Anglizismen im heutigen Deutsch*, Mitt. des dt. Germanistenverbandes 31, H.3, 5-15.
- Stickel, Gerhard (1987): *Was halten Sie vom heutigen Deutsch? – Ergebnisse einer Zeitungsumfrage*, R. Wimmer (Hrsg.): Sprachtheorie, 280-317.
- Tekin, Talât (1972): *Türk Dil Bilimi ve Yeni Kelimeler – I*, Hacettepe Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi C.4, S.2, 143-150.
- Tekin, Talât / Ölmez, Mehmet (1999): *Türk Dilleri – Giriş*, İstanbul.
- Ülkü, Vural (2000): *Söz Varlığında Değişmeler*, Türk Dili, 587, s. 467-476.
- Ülkü, Vural (2002): *Sprachnationalismus und Sprachpolitik – Deutsche und türkische Modelle* – In: Ansichten der deutschen Sprache. Festschrift für G. Stickel, hrsg. von Haß-Zumkehr, U. / Kallmeyer, W. / Zifonun, G., 419-438, Tübingen.
- Wandruszka, Mario (1981): *Die Mehrsprachigkeit des Menschen*, München.
- Zifonun, Gisela (2002): Überfremdung des Deutschen: Panikmache oder echte Gefahr? In: *IDS – Sprachreport*, 18. Jg., H.3/2002, 2-9.